Gatunki inwazyjne

Inwazyjne gatunki obce (IGO) to obce geograficznie gatunki zwierząt, roślin, grzybów i drobnoustrojów, których rozprzestrzenianie się stwarza zagrożenie dla rodzimych gatunków, siedlisk i ekosystemów. Występowanie IGO poza ich naturalnym zasięgiem geograficznym może być następstwem zarówno zamierzonych, jak i nieumyślnych działań człowieka. Wiele gatunków inwazyjnych było lub jest celowo wprowadzanych do środowiska w ramach prowadzonej gospodarki leśnej, rolnej, łowieckiej czy rybackiej. Przemieszczanie osobników, ich części (np. bulw, kłączy) lub stadiów rozwojowych (np. nasion, rozmnóżek, jaj lub larw) może odbywać się także w sposób niezamierzony. Gatunki obce mogą być przypadkowo zawlekane daleko poza swoje naturalne miejsca występowania, między innymi podczas transportu towarów — w pojazdach lub w ładunkach, np. importowanej żywności, materiale nasiennym, drewnie i produktach z drewna, opakowaniach, pojemnikach czy podłożach, a także w bagażach lub na odzieży turystów. Wiele gatunków obcych dostaje się do środowiska naturalnego wskutek „ucieczek" z upraw (rolniczych, ogrodniczych, ogrodów botanicznych i ogródków przydomowych), a także z hodowli (ferm zwierząt, hodowli domowych lub ogrodów zoologicznych). Inwazje gatunków obcych uznaje się obecnie za jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla różnorodności biologicznej, które w związku z rozwojem globalnego transportu i handlu, a także turystyki oraz migracji ludzi wciąż narasta. Są one drugą, po niszczeniu siedlisk przyrodniczych, przyczyną utraty różnorodności biologicznej[1]. Poprzez różne mechanizmy ekologiczne, takie jak: konkurencja, drapieżnictwo, hybrydyzacja i przenoszenie patogenów gatunki obce przyczyniają się do wymierania gatunków rodzimych i zmniejszania się lokalnej bioróżnorodności. Z ekonomicznego punktu widzenia inwazyjne gatunki obce wywierają znaczący negatywny wpływ na gospodarkę, produkcję rolno-spożywczą, bezpieczeństwo żywnościowe i wodne, zagrażają ludzkiemu zdrowiu, źródłom utrzymania i tożsamości kulturowej. Gatunki inwazyjne spotyka się zarówno wśród roślin, zwierząt i grzybów, jak i drobnoustrojów.

Flora roślin naczyniowych województwa śląskiego obejmuje ponad 70 gatunków inwazyjnych. Są wśród nich rośliny rozprzestrzeniające się na szeroką skalę w regionie i zagrażające różnym siedliskom. Do tej grupy należą m.in. pochodzące z Azji rdestowce – sachaliński, ostrokończysty i pośredni, a także niecierpki – gruczołowaty i drobnokwiatowy, gatunki północnoamerykańskie, takie jak: nawłocie – kanadyjska i późna, rudbekia naga, czeremcha amerykańska, robinia akacjowa, dąb czerwony, kolczurka klapowana, moczarka kanadyjska oraz przybyłe z Kaukazu – barszcz Mantegazziego i barszcz Sosnowskiego. Do siedlisk najczęściej zasiedlanych przez obce gatunki inwazyjne należą ziołorośla górskie i nadrzeczne, lasy łęgowe, łąki i murawy kserotermiczne oraz siedliska wodne.

Niektóre obce gatunki inwazyjne roślin stwarzają zagrożenie dla zdrowia ludzi. Bezpośredni kontakt z pędami, liśćmi lub kwiatostanami barszczu Mantegazziego i barszczu Sosnowskiego powoduje bolesne i długo gojące się poparzenia. Niebezpieczna dla alergików jest natomiast pochodząca z Ameryki Północnej ambrozja bylicolistna, której pyłek jest bardzo silnie uczulający.

W województwie śląskim do tej pory stwierdzono występowanie 12 inwazyjnych gatunków obcych zwierząt. Zaliczono do nich 2 gatunki raków – pręgowanego oraz sygnałowego, które są nosicielami dżumy raczej, stanowiącej zagrożenie dla rodzimych, chronionych gatunków – raka szlachetnego i błotnego. Spośród ryb 2 gatunki zostały zaklasyfikowane jako IGO – czebaczek amurski i sumik karłowaty. Od lat istotny problem ochrony przyrody stanowi wypuszczanie tropikalnych zwierząt na wolność. Takie działania stały się powodem licznej populacji żółwia czerwonolicego w województwie. Ten inwazyjny gatunek jak do tej pory nie rozmnaża się na wolności, ale powszechnie występuje w antropogenicznych zbiornikach wodnych. Dwa gatunki ptaków zaliczone do inwazyjnych gatunków obcych to gęsiówka egipska oraz bernikla kanadyjska. Inwazyjną teriofaunę reprezentuje aż 5 gatunków: nutria amerykańska, jenot, piżmak, szop pracz oraz jeleń sika.

Na poziomie Unii Europejskiej w 2014 toku zostały ustanowione przepisy prawne dotyczące działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych[2], a w 2016 roku opublikowano listę gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii Europejskiej[3]. Lista jest sukcesywnie aktualizowana, w miarę pojawiania się nowych zagrożeń.

Obecnie znajduje się na niej 88 gatunków, w tym 41 gatunków roślin i 47 gatunków zwierząt.

Krajowe ramy prawne dla przeciwdziałania IGO stwarzających zagrożenie dla Unii oraz komplementarne przepisy dla IGO stwarzających zagrożenie dla Polski zawarte są w Ustawie z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 2022 r. w sprawie listy inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii i listy inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Polski, działań zaradczych oraz środków mających na celu przywrócenie naturalnego stanu ekosystemów. Na liście gatunków inwazyjnych oprócz 88 gatunków inwazyjnych wskazanych w dokumentach europejskich, znalazło się dodatkowo 18 gatunków stwarzających zagrożenie dla Polski, w tym 10 gatunków zwierząt kręgowych, 1 gatunek małży oraz 7 gatunków roślin.

W przypadku zaobserwowania w środowisku przyrodniczym gatunku inwazyjnego umieszczonego na krajowej lub europejskiej liście gatunków inwazyjnych należy zgłosić ten fakt wójtowi gminy bądź burmistrzowi lub prezydentowi miasta, właściwemu ze względu na miejsce obserwacji. Zgłoszenie powinno zawierać: dane osoby zgłaszającej (w tym adres e-mail lub nr telefonu), nazwę gatunku inwazyjnego, orientacyjną liczbę okazów lub powierzchnię, jaką zajmuje gatunek, miejsce i datę obserwacji, fotografię gatunku z miejsca obserwacji, jeśli została wykonana. Zgłoszenia dokonuje się w wersji elektronicznej albo na piśmie w wersji papierowej. Jest to niezwykle istotne dla przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się tych gatunków i skutecznego ograniczania negatywnego wpływu, jaki wywierają na środowisko.

Informacje o gatunkach inwazyjnych zamieszczonych na europejskich i krajowych listach gromadzone są w Centralnym Rejestrze Danych o IGO prowadzonym przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Ustawa o gatunkach obcych określa, kto i w jakim przypadku zobowiązanych jest do podjęcia działań zaradczych w stosunku do gatunków inwazyjnych stwarzających zagrożenie dla UE lub Polski.

Czytaj więcej na stronie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska - Inwazyjne gatunki obce (IGO)

Źródła:

Parusel J. B. (red.) 2020. Przyroda żywa województwa śląskiego – stan poznania, ochrony i zagrożenia. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice - dostęp online w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej

[1] IPBES Invasive Alien Species Assesment: Summary for Policymakerse, https://www.ipbes.net/ias

[2] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych (Dz.U. UE z 4.11.2014 r., L.317, s. 35)

[3] Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2016/1141 z dnia 13 lipca 2016 r. przyjmujące wykaz inwazyjnych gatunków obcych uznanych za stwarzające zagrożenie dla Unii zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 (Dz.U. UE z 14.07.2016 r., L.189, s. 4)

Dodana: 22 stycznia 2025 10:50 Zmodyfikowana: 9 czerwca 2025 14:21